

ΔΕΞΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ*

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ
ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΥ

Σπανίως τὰ καθήκοντα τοῦ Προέδρου τῆς Ἀκαδημίας εἶναι τόσον εὐχάριστα, ὅσον ὅτε ὑποδέχεται οὗτος νέον μέλος αὐτῆς. Τοῦ ἐξαιρετῶς εὐφροσύνου τούτου αἰσθήματος λαμβάνω πείραν σήμερον, ὑποδεχόμενος καὶ χαιρετίζων ὡς συνάδελφον Σέ, ἄνδρα λογιώτατον καὶ διαπρεπέστατον, Κύριε καὶ ἀγαπητὲ Ζαχαρία Παπαντωνίου.

Ἀπὸ τεσσαρακονταετίας καὶ πλέον καλλιεργεῖς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, γράφων εἰς πάντα τὰ εἶδη τοῦ λόγου: ποιήματα ἔμμετρα¹ καὶ ποιήματα εἰς πεζὸν λόγον², δράματα³, πεζὰ λογοτεχνικὰ ἔργα⁴, ἱστορικὰ καὶ περιγραφικὰ⁵, ταξιδιωτικὰς παρατηρήσεις καὶ περιγραφάς⁶, καὶ κρίσεις ἔργων τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν.

Διὰ τῶν Παιδικῶν Τραγουδιῶν καὶ τῶν Ψηλῶν Βουνῶν προήγαγες τὴν παιδικὴν φιλολογίαν διαπλάσας τὸν πεζὸν καὶ τὸν ἔμμετρον λόγον ἀνάλογον καὶ ἐπιδράσας σπουδαίως ἐπὶ τὴν ψυχὴν τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Διὰ τῶν Θείων Δώρων ἔδωκες εἰς τὸ ἔθνος λυρικά ποιήματα ἐξαιρετα διὰ τὴν πρωτοτυπίαν τῆς ἐμπνεύσεως, τὴν ἐγκράτειαν τῆς ἐκφράσεως καὶ τὴν σιχουργικὴν τέχνην. Οἱ Πεζοὶ Ρυθμοὶ σου ἀπέτελεσαν πρωτοφανὲς εἶδος λογοτεχνικῶν παρ' ἡμῖν καὶ ἐξηντλήθησαν, πρὶν εὗρωσιν τοὺς πρώτους μιμητάς. Τὰ τεχνοκριτικὰ σου δημοσιεύματα ἀπὸ εἰκοσαετίας εἶναι οἱ ἀντικειμενικοὶ ὁδηγοὶ καὶ σύμβουλοι τῶν καλλιτεχνῶν καὶ τῶν φιλοτέχνων, ἐμόρφωσαν δὲ τὴν καλλιτεχνικὴν συνείδησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κοινοῦ δι' αἰσθητικῶν καὶ τεχνι-

* Συνεδρία τῆς 15ης Ὀκτωβρίου 1938.

¹ Πολεμικὰ Τραγοῦδια, 1897, Χελιδόνια, 1920, Παιδικὰ Τραγοῦδια, Τὰ Θεῖα Δῶρα, 1931.

² Πεζοὶ Ρυθμοί, 1922.

³ Ὁ Ὅρκος τοῦ Πεθαμμένου, 1929.

⁴ Τὰ Ψηλὰ Βουνά, 1918, Διηγῆματα, 192, Βυζαντινὸς Ὅρθρος, 1936. Ἡ Ἦυσία, 1937.

⁵ Ὁθων, 1934. Τὸ Ἄγιον Ὅρος, 1934.

⁶ Ἐκ Παρισίων, Μονάχου, Λονδίνου, Σουηδίας, Ἰσπανίας, Δήλου, Τήρου, Θεσσαλίας κτλ.

κῶν ἐπιχειρημάτων. Αἰὰ τῶν ταξιδιωτικῶν καὶ περιγραφικῶν ἔργων καὶ χρονογραφημάτων ἐδίδαξες ἐν λόγῳ θελκτικῶ ὅτι ὡς μέλισσα συνέλεξες ὠφέλιμον καὶ καλόν.

Ποῦ ἐδιδάχθης ἄραγε, σύ, δραπέτης τῶν ἱατρικῶν σπουδῶν, τὴν πολυμερῆ ταύτην τέχνην τοῦ λόγου; Ἄλλὰ διδάσκεται ἡ ποίησις καὶ ἡ καλλιτεχνία, διδάσκεται ἡ τέχνη τοῦ λόγου; Ὁ ἄοιδος Φήμιος παρ' Ὀμήρῳ (Ὀδ. 22, 347) λέγει: «αὐτοδίδακτος δ' εἰμί, θεὸς δέ μοι ἐν φρεσὶν οἴμας παντοίας ἐνέφρυσεν». Τὸ αὐτὸ δὲ περὶ σου λέγει ὁ Ὀμηρος (Ὀδ. 8, 488) καὶ περὶ τοῦ Ἀημοδόκου: «ἢ σέ γε Μοῦσα ἐδίδαξε Διὸς παῖς, ἢ σέ γ' Ἀπόλλων· λίην γάρ κατὰ κόσμον Ἀχαιῶν οἶτον ἀείδεις». Τίς δ' ἀγροῖ τὸ Λατινικόν: «*præta nascitur, non fit*»: Κατὰ τὸν Πλάτωνα (Φαῖδρ. 245) ἡ «ἀπὸ Μουσῶν κατοκοχή τε καὶ μανία, λαβοῦσα ἀπαλὴν καὶ ἄβατον ψυχὴν, ἐγείρουσα καὶ ἐκβακχεύουσα κατὰ τε ὠδὰς καὶ κατὰ τὴν ἄλλην ποίησιν, μυρία τῶν παλαιῶν ἔργα κοσμοῦσα τοὺς ἐπιγυρομένους παιδεύει». Αὕτη εἶναι ἡ «θεάζουσα φύσις», ἣς λαχὼν ὁ Ὀμηρος κατὰ Ἀημόκριτον (Δίῳν χρυσ. 53) «ἐπέων κόσμον ἐτεκτίηνατο παντοίων».

Ὁ κόσμος τῶν ἐπῶν, ὃν ἐφιλοτέχνησες σύ, διακρίνεται διὰ τὴν κομψότητα καὶ τὸ κάλλος, ἅτινα ἐπιτυγχάνει διὰ τοῦ συμμετρου λόγου καὶ τῆς πληρότητος τῆς ἐννοίας. Τὰ καθ' ἕκαστον νοήματά σου εἶναι στρογγύλα καὶ ἄρτια, ὁ δὲ λόγος, εἰ καὶ ρητορικὸς ὅπου δεῖ, εἶναι ὅμως αὐτάρκης, ἔστερημένος τοῦ περιττοῦ. Σὺν αὐτοῖς ἐχαρᾶ κτήριες τὸ ὕφος, τὸ *style*, ὡς «ἠησιάν τοῦ περιττοῦ». Ἀπὸ τοῦ αἰσθητικοῦ τούτου εἰδῶλον οὐδέποτε ἀπεμακρύνθης, οὐδέποτε ἐνέδωκες εἰς τὴν περίστασιν ἢ τὴν ἀνάγκην εἴτε ἐν τῇ ἀνέσει τοῦ γραφείου ἐργαζόμενος εἴτε πρὸ τοῦ πιεσθηρίου ὀρθοστειῶν.

Κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς φιλοσοφίας σου ἀναλύονται πολλάκις τὰ διανοήματά σου καὶ κλιμακοῦνται καὶ διασαφροῦνται διὰ παραστατικῶν ἐκφράσεων ἢ εἰκόνων καὶ παρομοιώσεων, ὥστε τὸ σύνολον νὰ ἀποκτᾷ ἐνάργειαν ὀπτικῆς εἰκόνας καὶ νὰ εἰσέρχεται κατ' εὐθείαν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀναγνώστου ἢ τοῦ ἀκροατοῦ. Αἱ λέξεις εἶναι ἤχοι, «οἱ δὲ ἤχοι εἶναι ἄυλοι εἰκόνας» εἶπες ὁ ἴδιος εἰς τὸν Βυζαντινὸν Ὁρθρον (σ. 12).

Ἡ συμφωνία ὅμως τῆς μορφῆς πρὸς τὴν ἰδέαν γίνεται δι' αἰσθητικῆς διαμορφώσεως, ἣτις ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ καθορισθῇ εἰς τὸν λόγον σου, καὶ ἰδίᾳ εἰς τοὺς Πεζοὺς Ρυθμοὺς ἢ «*ρυθμικὴ γλῶσσα καὶ ἡ ρυθμικὴ σκέψις*» (Βουτιερίδου: Ὁ ρυθμικὸς λόγος, 1931 σ. 13). Αἰ τῆς ρυθμικῆς του κινήσεως ὁ πεζὸς λόγος σου εἶναι συγγενέστατος πρὸς τὸν ἔμμετρον ποιητικὸν λόγον· θὰ προανήγγελλε δὲ αὐτόν, καὶ ἂν δὲν εἶχον ἐκδοθῆ ἤδη τὰ Χελιδόνια καὶ τὰ Παιδικὰ Τραγούδια. Ὁ ρυθμὸς καὶ τὸ μέτρον, κύρια στοιχεῖα τῆς μορφολογίας τῆς ποιήσεως, ὑπῆρχον εἰς τὴν ψυχὴν σου. Ἄλλ' ἀφοῦ ἐκαλλιέργησες τοὺς πεζοὺς καὶ τοὺς ἔμμετρος ρυθμοὺς, ὁ δὲ πεζὸς λόγος σου διακρίνεται διὰ τὸ μεμετρομένον τῆς διατυπώσεως τῶν ἰδεῶν, δυνάμεθα διὰ τῆς ἀφαιρέσεως νὰ καταλήξωμεν λέγοντες, ὅτι διακρίνεσαι ὡς λάτρης καὶ θεορα-

πεντῆς καὶ συμλευτῆς τοῦ ρυθμοῦ καὶ τοῦ μέτρον ἐν τῇ εὐθείᾳ ἐννοία αὐτῶν.

Εἰς τὴν καθολικὴν ταύτην ἀρετὴν σου ὀλίγοι καὶ δυσκόλως δύνανται νὰ ἀμιλληθῶσι, καὶ οὗτοι οὐχὶ βεβαίως ἐκ τῶν ἐπ' εὐκαιρία καλλιεργούντων τὴν λογοτεχνίαν ἢ κατὰ Πλάτωνα (Φαῖδρο. 245) ἐκ τῶν ἄνευ «μανίας Μουσῶν ἐπὶ ποιητικὰς θύρας ἀφικνουμένων».

Ἄλλ' ἔχω νὰ ἐξάρω καὶ ἄλλον τινὰ χαρακτῆρα τῆς λογοτεχνίας σου. Τὰ θέματα, πρὸς ἃ φέρεται ἡ ψυχὴ σου, εἶναι συνήθως σεμνά, σπουδαῖα, εὐγενῆ, ὥστε ἀγνοεῖ τις, ἂν πρέπη νὰ ἐπαινήσῃ τὴν ρώμην τῆς σκέψεως μᾶλλον ἢ τὴν ἀδρότητα τοῦ λόγου, τὴν κομψότητα καὶ τὴν χάριν τῆς φράσεως μᾶλλον ἢ τὴν εὐγένειαν τῆς σκέψεως καὶ τῶν ἰδανικῶν. Νομίζει τις, ὅτι πρὶν γράψῃς, κάμνεις τὴν προσευχὴν τοῦ Ἐμπεδοκλέους (*Frgm. Philos. Gr. Didot τόμ. I, σ. 2, στ. 45* ἐξ.).

«Ἄλλά, θεοί, τῶν μὲν μανίαν ἀποστρέψατε γλώσσης
ἐκ δ' ὀσίων στομάτων καθαρὴν ὀχετεύσατε πηγῆν'
καὶ σέ, πολυμήστη, λευκώλενε, παρθένε Μοῦσα,
ἄντομαι, ὧν θέμις ἐστὶν ἐφημερίοισιν ἀκούειν
πέμπε παρ' Εὐσεβίης ἐλαύνουσα εὐήνιον ἄρμα».

«ὦ θεοί, ἀπομακρύνετε ἀπὸ τοὺς ποιητὰς τὴν ἀκοσμίαν τῆς γλώσσης καὶ ἀπὸ ὅσα στόματα διοχετεύσατε καθαρὰν πηγὴν καὶ Σέ, ὦ πολυμήστη, λευκώλενε, παρθένε Μοῦσα, ἱκετεύω: ἐλαύνουσα τὸ εὐήνιον ἄρμα σου ἀπὸ τῆρ' Εὐσεβίαν, πέμπε μόνον ἐκεῖνα, ἅτινα εἶναι θεμιτὸν νὰ ἀκούωσιν οἱ θνητοί».

Καὶ σὺ ἐν κατανύξει ἀπευθύνεσαι πρὸς τὴν οὐρανὸν τοῦ ἀδελφοῦ σου λέγων:

«Ὅταν ἀντικρύσῃς τὸν Κύριον ἡμῶν, ἀδερφέ μου,
κράτα ὀρθὴ στὸ δεξιὸν σου χέρι τὴ λαμπάδα,
τὴν ἄσπρη λαμπάδα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀνησυχίας,
ὅπως τὴν κράτησεν ἡ γενιά μας ὅλη ἀνάμεσα στοὺς κόμπους
τῶν λιγνῶν τῆς δαχτύλων.
Τὸ φῶς τῆς ἐρρόδισε τῶν προγόνων μας τὸ βυζαντινὸ πρόσωπο
καὶ κινήγησε τὸ σκοτάδι
μέσ στίς ρεμματιῆς τῶν ρυτίδων τους καὶ στὰ σπήλαια
τῶν ματιῶν τους. Αὐτοὶ σοῦ παραδῶκαν τὴ λαμπάδα
νὰ τὴ φυλάξῃς ἀπὸ τοὺς ἀνέμους, ἀγαπημένε!».

Μία ἄλλη ἀρετὴ σου δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὰ γραπτὰ σου ἔργα τόσον κεχωρισμένη, ὅσον οἰοεὶ ἐν χημικῇ ἐνώσει. Εἶναι ἡ λατρεία σου πρὸς τὰς φυσικὰς καλλονὰς καὶ τὴν παραδεδομένην ἱστορικὴν μορφὴν τῶν τοπίων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς χώρας ἐν γένει. Εἶχον προμηθευθῆ τὸν νόμον τῆς Βυρτεμβέργης περὶ διασώσεως καὶ προφυλάξεως τῶν ἱστορικῶν καὶ φυσικῶν μνημείων (*Naturmonumente*), ὡς εἶναι οἱ καταρράκται, αἱ γραφικαὶ θέσεις κοιλάδων, λόφων, βουνῶν, ἀκτῶν κλπ. καὶ ἡγωνιζόμεν νὰ ἐπιτύχω καὶ ἐν Ἑλλάδι ὁμοίαν νομοθετικὴν πρόνοιαν, ὅτε σέ συνήνητσα

ὡς μέλος ἐν τῇ Πολιοδομικῇ Ἐπιτροπῇ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Πρωτευούσης. Ἐκεῖ εἶδον τοὺς φανατικοὺς ἀγῶνας σου κατὰ τῆς βεβηλώσεως ἢ τῆς καταστροφῆς τῶν ὠραίων τοπίων καὶ ἠκολούθησα καὶ ἐγὼ τὰς ἀποστολικὰς περιπλανήσεις ὀλοκλήρου τῆς «πολιοδομικῆς» εἰς τὰς χαράδρας τοῦ Πεντελικοῦ, ὧν τὴν μορφὴν εἶχες κηρύξει ἱερὰν καὶ ἀπαραβίαστον, ἐνθυμίζων οὕτω τοὺς ὁμοίους ἀγῶνας τοῦ αἰσθητικοῦ Ράσκιν ὑπὲρ τοῦ ἀγγλικῶν τοπίου.

Ἀγαπητὴ συνάδελφε κύριε Παπαντωνίου, ἡ Ἀκαδημία ἐμερίμνησε καὶ ἀνέθεσεν εἰς εἰδικὸν ἄνδρα, τὸν κ. Ξενόπουλον, νὰ ἀναλύσῃ δεόντως καὶ τιμῆσῃ ὡς εἰδικὸς τὸ ἔργον σου, θὰ λάβῃ δ' οὕτως τὸν λόγον ἀμέσως. Ἐγὼ ἠθέλῃσα νὰ δείξω, πῶς ἐγὼ ἠσθάνθην αὐτό· καὶ τώρα Σὲ καλῶ νὰ λάβῃς τὸ δίπλωμα τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ καὶ τὰ σήματα τοῦ ὑψηλοῦ κούτου ἀξιώματος καὶ Σὲ χαιρετίζω ὡς Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας ἐκ μέρους αὐτῆς.

Καλῶς ἤλθες.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

16 Ἀπριλίου 1895. Ἡμέρα ἀξιοσημείωτη στὴ ζωὴ σου, ἀλλὰ καὶ στὴ ζωὴ μου, καὶ στὴν πνευματικὴ μας ζωὴ γενικά. Τὸ γεραρό περιοδικὸ «Ἐστία», ποῦ εἶχα τότε τὴν τιμὴ νὰ διευθύνω, στὸ φυλλάδιό τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐδημοσίευσεν κ' ἓνα πρωτότυπο ἀθηναϊκὸ διήγημα. Τίτλος του: ὁ «Ψωμᾶς», ὑπογραφή: Ζ. Α. Παπαντωνίου. Ἦμουν νέος κ' ἦσουν ἔφηβος. Μόλις εἶχες ἔλθει ἀπὸ τὴν πατρίδα σου, τὴν Αἰτωλοακαρνανία ἐκείνη, ποῦ οὐ εἶναι ἡ Ζάκυνθος, γιὰ τὴν ἄλλη Ἐπτάνησο, εἶναι κ' αὐτὴ γιὰ τὴν Ἑλλάδα: γεννήτρια ποιητῶν—κ' ἦσουν ἀκόμα φοιτητῆς. Εἶχες ἀρχίσει ὁμως νὰ γράφῃς—μυστικὸ σου ποῦ δὲν τὸ ἤξερε ὡς τότε κανένας. Μ' ἐδιάλεξες γιὰ νὰ μοῦ τὸ ἐμπιστευθῆς, καὶ μοῦ ἔφερες δειλὰ-δειλὰ ἐκεῖνο τὸ διήγημα. Τὸ διάβασα, μ' ἐνθουσίασε, κ' ἀδίστακτα ἐμονογράφησα τὸ χειρόγραφο—δυσανάγνωστο λίγο, ἀπὸ τότε ἦσουν κακογρᾶφος—καὶ τὸ ἔστειλα στὸ τυπογραφεῖο. Ἡ «Ἐστία» ἦταν ἀνέκαθεν ὄργανο συντηρητικὸ, ἀκαδημαϊκὸ. Δὲν ἐδημοσίευσεν λογοτεχνήματα τοῦ καθενός. Γιὰ νὰ περάσῃ τὸ κατῶφλι τῆς ἑνας νέος, ἄγνωστος, δὲν ἦταν ἀρκετὸ νὰ ὑπόσχεται ἀπλῶς—ἐπῆρχαν ἄλλα περιοδικὰ γιὰ τὰ λεγόμενα «εὐόωινα πρωτόλεια»—ἔπρεπε καὶ νὰ εἶχε φθάσει κάποιον ἔστω καὶ στὸ «πρῶτο σκαλί», ὅπως τὸ λέγει ὁ Καβάφης, ὁπότε ὁ νέος εἶναι ἄξιος «νὰ πολιτογραφηθῆ στῶν Ἰδεῶν τὴν Πόλην», γιὰτὶ «ἐκεῖ ποῦ ἔφτασες δὲν εἶναι λίγο». Ἔτσι τὸ εἶπα τότε γιὰ σένα κ' ἐγώ:

Ἔδω ποῦ ἔφτασες δὲν εἶναι λίγο!

ὅπως, τὸν ἴδιο χρόνον, τὸ εἶχα πεῖ καὶ γι' ἄλλο νέο ποιητῆ, τὸν Ἰωάννη Γρουπάρη, ποῦ ἡ «Ἐστία» ἐπίσης τὸν παρουσίασε μὲ τοὺς πρώτους του μὰ καὶ ἀθάνατους

ἐκείνους «Σκαρβαίους». Πραγματικῶς, ὁ «Ψωμᾶς» ἦταν κιόλα ἓνα διήγημα δόκιμο. Εἶχε ὄλα τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀληθινοῦ λογοτεχνήματος, πὸν τὰ συναντοῦμε ἀνεπιτυγμένα, ἐξελειγμένα τελειωμένα στὰ κατοπινὰ σου. Πολλὲς λεπτομέρειες, πινελιές, φράσεις, θὰ μποροῦσαν νὰ σταθοῦν καὶ σὲ σημερινό σου διήγημα. Θ' ἀναφέρω μιὰ, γιατί σὲ χαρακτηρίζει εἶναι τόσο δική σου! Τὸν Ψωμᾶ, ἓνα ξένο κι' ἔρρημο παιδί, τὸν ἐσκότωσε στὸ φοῦρο κατὰ λάθος, ἀπὸ ἀπροσεξία, κάποιος τὸ ἴδιο ἄτυχος συνάδελφος του. Γύρω στὸν σκοτωμένο, μερικοὶ γείτονες σχολιάζουν, μιλοῦν καὶ γιὰ τὴν τιμωρία πὸν περιμένει τὸν ἀθέλητο φωνηά: ἓνα ὡς δέκα χρόνια. Κι' ἓνας δείχνοντας τὸ σκοτωμένο, λέγει: «Πάει ἐκεῖνος μέσα πέντε χρόνια ἔπειτα βγαίνει μὰ τοῦτος ἐδῶ, ἀπὸ κεῖ πὸν θᾶμπη, πότε θὰ βγῆ;» Τί ὠραῖο! Ἄλλοι ἀργοῦν πολὺ νὰ φθάσουν στὴν ὠριμότητα. Ἐσὸν κι' ὁ Λάμπρος Πορφύρας γράφατε ὠριμα ἀπὸ τὰ μαθητικά θρανία. Κι' ὁ «Ψωμᾶς» ἔκαμε τότε ἐντύπωση κι' ἦταν σὰ μιὰ ἀποκάλυψη. Ποτὲ δὲν μετάνοιωσα πὸν σὲ παρουσίασα μ' αὐτόν· γιατί καὶ ποτὲ δὲν διαφεύσθηκαν οἱ ἐλπίδες πὸν μοῦ εἶχε δώσει. Στὰ 43 χρόνια πὸν πέρασαν ἀπὸ τὴν πρώτη σου ἐμφάνιση ὡς διηγηματογράφου, δὲν ἔπαυες στιγμή νὰ ἐργάζεσαι, νὰ δημιουργῆς. Τὰ διηγήματα σου διαδέχονταν τὸ ἓνα τᾶλλο, καὶ τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο καλύτερο. Καὶ τὰ ποιήματα, κι' οἱ αἰσθητικὲς καὶ τεχνοκριτικὲς μελέτες, καὶ τὰ χρονογραφήματα, καὶ βιβλία γιὰ παιδιά, κι' ἔργα γιὰ τὸ θέατρο. Ἀπὸ τὸ πρῶτο ἐκεῖνο σκαλί, ἀνέβηκες γοργὰ στὴν κορυφή. Ὁ ὄγκος, ἢ νὰ πῶ καλύτερα, ἢ συνέχεια, ἢ συνέπεια καὶ ἢ ποιότης τῆς ἐργασίας σου — γιατί δὲν ἔγραψες πάρα πολλὰ ὅπως ἄλλοι: λίγα καὶ καλά—σ' ἐπέβαλαν στὸ Πανελλήνιο. Νωρὶς ἢ Πολιτεία σ' ἐτίμησε μὲ τὸ Ἄριστειὸ τῶν Γραμμάτων, κι' εἶσαι ἀπὸ τοὺς λιγοστοὺς πὸν δὲν τὸ πῆραν κατὰ συνθήκη. Ἄφο φορὸς ἢ Ἀκαδημία μας ἐβράβευσε ἔργο σου. Καὶ σήμερα σοῦ κάνει τὴ μεγαλύτερη τιμὴ πὸν μπορεῖ νὰ κάμη σ' ἓνα λογοτέχνη: σοῦ ἀνοίγει τὴ θύρα της καὶ τὴν ἀγκαλιά της. Ναι, τὴ μεγαλύτερη τιμὴ μὰ, γιὰ σένα, καὶ τὴ δικαιοτέρα. Γιατ' εἶσαι ἀκαδημαϊκὸς ἀπὸ πρὶν ἐκλεχθῆς· εἶσαι ἀκαδημαϊκὸς ἀφότου σὲ καθιέρωσε ἢ κριτικὴ καὶ ἢ κοινὴ γνώμη σὰν ἓναν ἀπὸ τοὺς κορυφαίους πνευματικοὺς ἐργάτες, τοὺς πρωτοστάτας καὶ τοὺς ὀδηγούς. Πόσο εἶμαι εὐτυχῆς πὸν μοῦ ἔλαχε ὁ κλῆρος νὰ σὲ ὑποδεχθῶ! Πίστευσε, ἀγαπητέ μου συνάδελφε, πὸς τὸ κάνω μὲ τόση χαρὰ μὲ τόση συγκίνηση, μὲ ὅση δὲν θὰ τὸ ἔκανα γιὰ κανένα. Ὅχι μόνο γιατί σ' ἐκτιμῶ ξεχωριστὰ καὶ σὰ λογοτέχνη καὶ σὰν ἄνθρωπο, παρὰ καὶ γιατί εἶμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος, πὸν ἐδῶ καὶ 43 χρόνια, νέος σὲ ὑποδέχθηκα ἔφηβο καὶ σ' ἐκείνη τὴν ἄλλη μικρὴ Ἀκαδημία. Τὴν ἡμέρα αὐτή, τὴν ἀξιοσημεῖωτη στὴ ζωὴ σου, στὴ ζωὴ μου, στὴν πνευματικὴ μας ζωὴ—15 Ὀκτωβρίου 1938—βλέπω σὰ μιὰν ἀπόδοση καὶ δικαίωση τῆς 16 Ἀπριλίου 1895.

Λέγουν πὸς σὲ περιστάσεις σὰν κι' αὐτή, ἢ κριτικὴ δὲν ἔχει θέση. Ἐγὼ ὅμως

κριτική θά σοῦ κάμω—σύντομη μὰ κριτική—κι' ἂν δὲν θά σοῦ βρῶ καὶ ψεκτά, δὲν εἶναι γιατί δὲν τὸ ἐπιτρέπει ἢ περίσταση, ἀλλὰ γιατί ἐσὶν δὲν ἔχεις. Κι' αὐτὸ σὲ διακρίνει μέσα σ' ὅλους. Πραγματικῶς, γιὰ νὰ χαρακτηρίσω τὸ ἔργο σου τὸ σχετικῶς μικρὸ κατὰ τὸν ὄγκο, ἀλλὰ κολοσσιαῖο κατὰ τὴν ἀξία—ἔργο τόσο γνώριμο γιὰ μένα κι' ἀγαπητὸ—θά ξαναπῶ ἐκεῖνο πὸν εἶπα κάποτε γιὰ σένα: ὅ,τι ἔγραφες στὴ ζωὴ σου εἶναι τόσο τέλειο, ὥστε ν' ἀποτελῇ πρότυπο τοῦ εἶδους του. Κι' εὐτυχῶς γιὰ τὴν Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία, ἐκαλλιέργησες ὅλα τὰ λογοτεχνικὰ εἶδη. Στὴ λυρική ποίηση, ἀπὸ τὰ πρῶτα σου «Πολεμικὰ Τραγούδια» πὸν σοῦ ἐνέπνευσε ὁ ἄτυχος πόλεμος τοῦ 97, ἔφτασες στὰ «Θεῖα Ἀῶρα» πὸν σοῦ τὰ ἐνέπνευσε ὁ αἰώνιος πόλεμος, ἡ Ζωὴ ὅλη. Τί ἔξοχα κομμάτια μᾶς ἐχάρισες μὲ τὴ συλλογὴ σου ἐκεῖνη, ἀληθινὰ δῶρα θεϊκά! Καὶ ποιὸς ἀπὸ τοὺς φίλους τῆς ποιήσεως δὲν ἔχει ἀποστηθίσει τὴν «Προσευχὴ τοῦ Ταπεινοῦ» :

Κύριε σὰν ἦλθεν ἡ βραδυὰ σοῦ λέω τὴν προσευχή μου.

Ἄλλη ψυχὴ δὲν ἔβλαψα στὸν κόσμον ἀπ' τὴ δική μου.

Δὲν ἔχω δόξα. Εἶν' ἡσυχὰ τὰ ἔργα ποῦ ἔχω πράξει.

Ἄκουσα τὴ γλυκειὰ βροχή, τὴ δύση ἔχω κοιτάξει.

Ἔδωκα στὰ παιδιά χαρές, σὲ σκύλους λίγο χάδι,

Ζευγάδες καλησπέρισα πὸν γύριζαν τὸ βράδυ.

Δίπλα στὰ ἔμμετρά σου, στέκονται καὶ τ' ἀπλῶς ρυθμικά. Κι' αὐτὰ ποιήματα. Οἱ «Πεζοὶ Ρυθμοὶ» εἶναι τὰ ὠραιότερα πεζοτραγούδα πὸν ἔχομε στὴ γλῶσσα μας.

Στὸ διήγημα, ἀπὸ τὴ «Γυναῖκα τοῦ Μαλιῆ», τὸ ἀριστούργημα γιὰ μένα τῆς πρώτης σου συλλογῆς, μὲ τὸ γυναικεῖο αὐτὸ τύπο, ἔσαν ἀπὸ τοὺς πῶ ἀληθινούς καὶ συμπαιθητικούς τῆς Νεοελληνικῆς Διηγηματογραφίας—πὸν καὶ οἱ Ἑλληνίδες φεμνίστριες τὸν ἀναφέρουν μὲ καμάρι—ἔφτασες, διὰ τῆς «Θυσίας», στὸ «Βυζαντινὸ Ὅρθρο». Μόνον ἐσύ, ἀλήθεια, ὁ θρεμμένος μὲ τὴ βυζαντινὴ τέχνη καὶ ἱστορία, μποροῦσες νὰ γράφης ἕνα τέτοιο ἀναδημιουργικὸ κι' ὑποβλητικὸ καλλιτέχνημα. Καὶ θάναφέρω ἀκόμα τὸ «Χτυπημένο Γεράκι» καὶ τὸ «Φουστάνι τῆς Αελοῦδας», δύο πολὺ πρωτότυπα διηγήματα, πὸν τὰ συμπαθῶ ξεχωριστά, σὰν ἰδιόρρυθμη κοινωνικὴ φιλοσοφία τὸ ἕνα, σὰ βαθύτατη ψυχογραφία τὸ ἄλλο. Στὸ χρονολογούμενον, εἶσαι ὁ πρῶτος πὸν ἀνέβασες τὸ εἶδος σὲ ἀληθινὴ λογοτεχνικὴ περιωπή. Μέσα στὸ πλῆθος τῶν χρονολογημάτων πὸν ἔχεις σκορπίσει ἐδῶ κ' ἐκεῖ μὲ τόσο οἶστρο πάντα, μὲ τόσο χιοῦμορ, εἶναι πολλὰ πὸν βαρύνουν ὅσο κι' ἕνα σου διήγημα.—Ἐνα μόνον θεατρικὸ ἔργο ἔχεις γράψει, ἕνα ἀλλὰ λέοντα: τὸν «Ὅρκον τοῦ Πεθαμένου». Κι' ἄλλοι δοκίμασαν νὰ δραματοποιήσουν τὸ ἀθάνατο δημοτικὸ τραγοῦδι τοῦ Νεκροῦ Ἀδελφοῦ· ἀλλὰ ἡ ποίηση πὸν ὑπάρχει στὸ δικό σου ἔργο εἶναι ἀσύγκριτη. Γιὰ τὰ παιδιά, τί εὐτυχισμένα! ἔχεις γράψει τὰ «Ψηλὰ Βουνά», τὸ πολύκροτο αὐτὸ ἀναγνωστικὸ

τῆς Γ' τοῦ Δημοτικοῦ, πὸν κι' οἱ μεγάλοι τ' ἀπολαμβάνουν—ὅπως συμβαίνει πάντα μὲ τὰ παιδικὰ, ὅταν εἶναι ἀληθινὰ λογοτεχνήματα — καὶ τὰ χαριτωμένα ἐκεῖνα «Χελιδόνια», παιδικὰ τραγούδια μὲ μουσική. Εἶναι ἀκόμα οἱ θαυμάσιες ἱστορικὲς κι' αἰσθητικὲς σου μελέτες: τὸ «Ἅγιον Ὅρος», τὸ μοναδικὸ βιβλίον πὸν βγῆκε ἀπὸ τὴν ἀνάβασή σου στὸν Ἄθωνα μὰ κι' ἀπὸ τὴν ἀναστροφή σου μὲ τὸ πνεῦμα, μὲ τὴν ψυχὴ τοῦ βυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ. Σὰν ἱστορία τοῦ μεσαιωνικοῦ μνημείου, καὶ σὰν ψυχολογία τοῦ Ἀσκητισμοῦ, τὸ ἔργο σου αὐτὸ θὰ τιμοῦσε κάθε Λογοτεχνία. Καὶ πρὸ πάντων εἶναι ὁ «Ὅθων», ὅπου ἀναπλάτεις τὴν Ἑλλάδα τοῦ 1830-60, καθὼς καὶ τὴ Βαυαρία τῆς ἴδιας ἐποχῆς, τὴ γεμάτη γαλήνη τέχνη καὶ φιλελληνισμό. Τὸ βιβλίον αὐτὸ δὲν εἶναι μόνο πολιτικὴ καὶ ψυχολογικὴ μελέτη γιὰ τὸν πρῶτον βασιλέα, ἀλλὰ κι' αἰσθητικὴ γιὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ καὶ τὴ ζωγραφικὴ τῶν Βιτελσβάχων. Τὸ κεφάλαιον γιὰ τὸν Βάγνερ θὰ εἶχε τὴ θέση του σὲ μιὰ Αἰσθητικὴ τῆς Μουσικῆς.

Εἶσαι ρεαλιστής, πὸν ἀπὸ τὴν πραγματικότητα πὸν ἀναπαριστᾷς ξεχύνεται ἡ ποίηση ὅπως ἡ εὐωδία ἀπὸ τὸ ἄνθος, γιὰ τὸ πάντων εἶσαι ποιητής· κι' ἡ ἱστορία σου εἶναι πάντα καὶ φιλοσοφία, γιὰ τὸ σὲ σένα ἡ φιλοσοφικὴ διάθεση εἶναι τόσο δυνατὴ, ὅσο κι' ἡ ποιητικὴ. Γι' αὐτὸ, μὲ τὴ μελέτη τῆς Τέχνης, πὸν σὲ τράβηξε ἐξαρχῆς, καὶ πὸν δὲν ἔχει πιά γιὰ σένα μυστικὸ, ἀναδείχθηκες ἕνας τόσο ἔξοχος τεχνικὸς ποιητής. Ἡ Ζωγραφικὴ κι' ἡ Γλυπτικὴ δὲν ἔχουν ἐδῶ σοφώτερον καὶ βαθύτερον κριτικὸ ἀπὸ σένα. Καὶ σ' αὐτὴ τὴ σπάνια ιδιότητά σου χρωστᾷμε ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἔργα σου: τὴν Ἑθνικὴ Παναγοθήκη. Γιατὶ εἶναι ἔργο ἀποκλειστικὰ δικό σου. Ἀφ' οὗτον ἀνέλαβες τὴ διεύθυνσή της, μὲ τὴ γνώση σου, μὲ τὴ γνώσεις σου, μὲ τὴ στοργή σου, τὴν ἐπιλοῦσες καὶ τὴν κατήρμισες, ὥστε νὰ ὑπάρχη.

Σημαντικὴ εἶναι καὶ ἡ συμβολὴ σου στὴ διαμόρφωση τῆς λογοτεχνικῆς μας γλώσσας. Εἶσαι δημοτικιστὴς πεζογράφος ἀπὸ ἐκείνους πὸν διαβάζονται χωρὶς νὰ προκαλοῦν ἀγανάκτηση μ' ἐξαφρισμοὺς καὶ ἀκρότητες, ἢ γιὰ νὰ μεταχειρισθῶ τὸν ἱατρικὸ ὄρο, μὲ ὀδονηρέες «λύσεις τῆς συνεχείας». Ἡ φυσικὴ σου καλαισθησία σὲ ὠδήγησε νὰποφεύγης τὰπροσδιόνυσα καὶ νὰ διατηρῆς τὸ ὕφος σου μουσικὸ καὶ γοητευτικὸ σὰ μὲγάλος στυλίστας πὸν εἶσαι.

Ἡ κριτικὴ μου ἐδῶ τελειώνει. Εἶναι καιρός. Τὸ ἀκροατήριον ἀνυπομονεῖ νὰκούσῃ τὴ φωνή σου. Ἄλλως τε ὁ σεβαστὸς κι' ἀγαπητὸς μας πρόεδρος, ὁ μὴ εἰδικός, τὰ εἶπε τόσο εἰδικὰ κι' ὠραῖα, ὥστε ἄλλα ἀπὸ μένα θὰ περιίτευναν.

Δάφνες λοιπὸν ἔχεις δρέψει πολλές. Ἄλλὰ μὴ νομίσης, ἀγαπητέ μου συνάδελφε, πὼς ἤλθες ἐδῶ γιὰ νὰπαναθῆς ἐπάνω σ' αὐτὲς τὶς δάφνες. Ὁχι! Εἶναι βέβαια μιὰ ἀμοιβή, μιὰ ἐπιβράβευσις ἐργασίας ἢ προσφορά τῆς ἀκαδημαϊκῆς ἔδρας, σ' ἕναν ἄξιο πνευματικὸν ἐργάτην· ἀλλὰ εἶναι καὶ μιὰ ὑποχρέωσις πρὸς νέα, ἄλλον εἶδους ἐργα-

σία. Καὶ ἀκριβῶς γιὰ τὴν ἐργασία ποὺ κάνει ἡ Ἐκκλησία, χρειάζεται ἀνθρώπους μὲ τὴ δική σου μόρφωση καὶ πείρα, μὲ τὸ δικό σου ἦθος, μὲ τὸν δικό σου χαρακτήρα. Γιὰ τὰκαδημαϊκά σου αὐτὰ προσόντα κυρίως σ' ἐκαλέσαμε ἐδῶ συνεργάτη, καὶ νὰ τὸ ξέρις! Τὸ ἔργο μας εἶναι δύσκολο. Ἀδελφωμένοι ὅλοι, προσπαθοῦντες νὰ παραμερίζουμε κάθε τι τὸ προσωπικὸ μπροστὰ στὴν ἀπρόσωπη Ἰδέα ποὺ ὑπηρετοῦμε, πρέπει νὰ παρακολουθοῦμε, νὰ κρῖνωμε καὶ νὰ ἐπιβραβεύωμε τὴν πνευματικὴ ἐργασία τῶν ἄλλων, τῶν ἀπέξω, καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ, καὶ τὴν καλλιτεχνικὴ. Κι' ἐπειδὴ ὁ κριτὴς εἶναι κι' ὁδηγός, κρῖνοντες πρέπει καὶ νὰ ὀδηγοῦμε. Ἀληθινά, δὲν εἶναι δύσκολο ἔργο; Καὶ δυστυχῶς, στὴ λογοτεχνικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ὁμάδα, ποὺ ἀνήκει στὴν τάξη τῶν Γραμματῶν καὶ Τεχνῶν, ἔχουμε ἀπομείνει λιγοστοί, ἀφότου ὁ θάνατος μᾶς ἄρπαξε τὸν Προβελέγγιο, τὸ Νιρβάνα, τὸν Ἰακωβίδη κι' ἡ ἀσθένεια μᾶς στέρησε τὴν πολύτιμη βοήθεια τοῦ Αἰροσίνη καὶ τοῦ Παλαμᾶ. Σὺ ἔρχεσαι τώρα νὰ προστεθῆς, νὰναπληρωθῆς καὶ ἔχουμε ὅλη τὴν πεποίθησι πὼς θὰ ἐργασθῆς μαζί μας μὲ ζῆλο κι' ἀφοσίωση.— Ζαχαρία Παπαντωνίου, μ' αὐτὴ τὴν πεποίθησι, οἱ συνάδελφοί σου στὴν Ὀμάδα, στὴν Τάξη, στὴν Ἐκκλησία, ἐγκάρδια, ὁλόφωνα σὲ χαιρετοῦμε!

ΑΝΤΙΦΩΝΗΣΙΣ

ΤΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

Εὐχαριστῶ τὴν Ἐκκλησία, ποὺ μοῦ ἔκαμε τὴν τιμὴ νὰ μὲ φέρῃ στὸ βῆμα τοῦτο τὸν κύριον Ὑπουργὸ τῆς Παιδείας ποὺ ἐπικύρωσε τὴν ἀπόφασί της· τὸν κύριον Πρόεδρο τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὸν τιμητικὸ του χαρακτηρισμό.

Εὐχαριστῶ τὸν κριτὴ μου, τὸ ἀγανακτικὸ κοινόν. Πιστεύω πὼς τὸ ἴδρυμα τοῦτο τὸ συνδέουν δεσμοὶ αἰσθητικοὶ παράλληλα μὲ τοὺς ἠθικοὺς ποὺ δημιουργοῦνται μὲ τὸ θεσμὸ τῶν βραβείων ἀρετῆς. Δύσκολα θὰ φαντασθοῦμε λογοτεχνικὴ ἐκλογή τῆς Ἐκκλησίας χωρὶς νὰ εἶναι παρὼν καὶ νὰ δώσῃ τὴν ψῆφο του ὁ ἀόρατος ἐξουσιαστής μας, ὁ πραγματικὸς καὶ ὀριστικὸς κριτὴς τῶν ἔργων τῆς τέχνης.

Ἔχω γνωρίσει τὸ ἑλληνικὸ κοινόν. Τὸ παρακολούθησα ὡς λογογράφος καὶ ὡς ἀγανώστης, τὸ εἶδα ἀπὸ πολὺ κοντὰ ὡς διευθυντὴς μουσείου καὶ ὡς κριτικὸς τῆς τέχνης. Ἔνωσα τίς ὀξύτατες καὶ τίς θαυμάσιες διαισθήσεις του. Εἶδα τὴν ἀντίστασή του στὴ φρεσκοπληξία, στὸ σνομπισμὸ, τὸ σοφὸ δισταγμὸ του μπροστὰ στὸ θορυβῶδες καὶ τὸ ἐντυπωσιακὸ, τὴν ὑπομονή του καὶ τὸν πόθο του γιὰ τὸ ἀληθινὸ καὶ τὸ διαρκές. Τέτοιο κοινόν κάθε συγγραφεὺς πρέπει νὰ τὸ στοχάζεται καὶ νὰ ρωτᾶ: «Τί τοῦ ἔχω δώσει;» Ὅλοι πρέπει νὰ ρωτοῦμε: Ποιὰ συναισθήματα, ποιὲς σκέψεις, ποιὲς βαθύτατες ἐπικοινωνίες τοῦ λογοτέχνη μὲ τὴν κοινωνία, τῶν ἀγανακστῶν ἐνὸς ἑλληνικοῦ βιβλίου μεταξύ τους, τοῦ κοινοῦ μὲ τὸ κοινόν, σχηματίζουν τὴν ὀριστικὴ κρίσι,